

ЛЕКЦІЯ 9 (2год), ЗМ2,Т7

Тема: Україна «застійної» доби (1965-1985рр).

Мета: ознайомити студентів з поняттям політична криза, розкрити процес демократичних перетворень в Україні в 1965-1985 роках, проаналізувати реформування у сфері економіки, культури та політики;
формуванню у студентів вміння робити висновки;
виховувати повагу до минулого нашої держави.

Література.

- 1.Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2014
- 2.Корміч Л.І. Історія України – К.: Алерта, 2010
- 3.Смолій В.А. Історія України, К.; 2010.
- 4.Світлична В.В. Історія України, К.: Каравела, 2015р, - 384с.

План

- 1.Жовтневий Пленум ЦК КПРС як політичний переворот.
- 2.Реформи в промисловості та сільському господарстві.
- 3.Соціальні перетворення.
- 4.Наростання дисидентського руху. Утворення Української Гельсінської спілки.(УГС).

Організаційний момент.

Актуалізація опорних знань:

- 1)охарактеризуйте зміни у системі управління народним господарством на рубежі 50-60-х років. Яке значення вони мали для України?
- 2)виділіть головні причини появи дисидентського руху в Україні. Якими були його особливості?

Розповідь викладача.

1.У жовтні 1964р. на пленумі ЦК КПРС М.Хрущова звільнили від обов'язків першого секретаря ЦК і голови Ради Міністрів СРСР. Його дії були кваліфіковані як волюнтаристські, що заперечували принцип колективного керівництва.

Обраний у жовтні 1964р. першим секретарем ЦК КПРС Л.Брежнєв не сприйняв намагань Хрущова щодо реформування системи управління народним господарством.

Погане становище в економіці ще більше погіршило політичний та ідеологічний наступ тоталітаризму. У 1972 р. відбулись зміни в керівництві Україною. Замість П.Шелеста ЦК КПУ очолив В.Щербицький. Брежнєвське керівництво запідозрило Шелеста у недостатній лояльності режиму, одночасно було розгорнуто різку критику його книги «Україна наша Радянська», у якій Москва побачила націоналістичні тенденції. Не дивлячись на те що Шелест залишався вірним захисником комуністичної ідеї, він виступав за принцип паритету, згідно з яким Україна повинна була одержувати від СРСР фонди, товари і послуги, рівні її внеску в загальносоюзну економіку.

В умовах наростання економічної та політичної кризи в 1977р. була прийнята Конституція СРСР, а в 1978р. – Конституція УРСР – конституція розвинутого соціалізму. Ст.6 закріплювала роль КПРС як керівної і спрямовуючої сили радянського суспільства. Це означало повне всевладдя партійної номенклатури в усіх сферах життя радянського суспільства. Новий Основний Закон гарантував широкі політичні та економічні права громадян, але реальне життя давало інші приклади.

Поруч з карними діями офіційна влада посилювала ідеологічний тиск на суспільство. У суспільстві постійно говорилося про те, що в СРСР національне питання вирішено, утворення нова історична спільність – радянський народ. Активно підтримувалась русифікаторська політика. У 1978р. вийшла постанова ЦК КПРС про посилення вивчення та викладання російською мови і літератури, у 1983р. – «Андроповський указ» - постанова ЦК КПРС про посилене вивчення російської мови в школах.

2.Застій в розвитку СРСР і України спричинений:

- *посиленням адміністративно-командних важелів в економіці після десятиліття хрущовських реформ і неосталінізму в ідеології;

- *нездатністю нового керівництва відреагувати на виклик часу, коли світ вступив у нову фазу НТР;

- *надприбутками що потекли до СРСР у вигляді «нафто доларів» після підвищення цін на нафту у світі і дали йому змогу деякий час не тільки «латати дірки» у своїй економіці, а й змагатися з США у військовій промисловості та боротися за «третій світ».

Після усунення М.Хрущова головою Ради Міністрів СРСР став О.Косигін, який розпочав економічну реформу, спрямовану на посилення економічних стимулів у діяльності підприємств та організацій. В Україні на нові методи планування та економічного стимулювання у 1966р. перейшло 15% підприємств, а в 1970р. – 85%.

На першому етапі реформа сприяла поліпшенню показників виробництва. Економічні методи керівництва розчинялися у командно-адміністративних. Економіка й надалі залишалася витратною, екстенсивною.

70-ті роки ознаменувалися початком технологічного етапу НТР. В процесі зміцнення та вдосконалення матеріально-технічної бази сільського господарства, переведення його на індустріальну основу поглибилася спеціалізація галузі. Виникли самостійні виробництва й галузі в землеробстві та тваринництві. Значну частину коштів, спрямованих на село для підвищення родючості земель, механізації виробництва, соціального забезпечення, витрачали на будівництво розкішних об'єктів.

Велику увагу в цей час було приділено розвитку паливно-енергетичного комплексу. В Україні вже в 1978р. стали до ладу найбільша в Європі Запорізька і Вуглегірська ДРЕС, Криворізька, Придніпровська та інші потужні теплові електростанції. В 1970р. почали діяти газопроводи і вже на 1975р. було введено в експлуатацію 26 нових нафтових і газових родовищ.

Позитивних результатів було досягнуто в гірничорудній, вугільній, металургійній промисловості. Розвивалися машинобудівна, металообробна, електроенергетична, хімічна, нафтохімічна промисловість. Збільшувалося виробництво і постачання сільському господарству концентрованих добрив, засобів захисту рослин.

Провідною тенденцією машинобудування ставало створення системи машин, автоматичних та поточкових ліній, впровадження нових технологій. У республіці почалося виробництво потужних і досконалих тепловозів, тракторів, бурякозбиральних машин, комбайнів, а також морських суден, сучасних літаків.

Таким чином промисловість України освоїла 440 зразків нової техніки, було введено в дію 30 повністю автоматизованих виробництв, більше 3 тис. цехів та дільниць, 8 тис. автоматичних та напіваавтоматичних ліній, знято з виробництва 1,1 тис. найменувань застарілої техніки. Ця п'ятирічка була названа фахівцями «золотою».

Події в Чехословаччині 1968р. налякали радянське керівництво. Це підштовхнуло до припинення економічних реформ в СРСР і повернення до сталінських методів управління. У 1981-1985рр. приріст промислової продукції в Україні склав 19%. Національний дохід скоротився у 2,5 рази, а реальні доходи населення – 2,6 рази.

Катастрофічними були наслідки панування командно-бюрократичної системи в сільському господарстві. З 1966 до 1985 року унаслідок небаченої безгосподарності посівні площі скоротилися більш ніж на 1 млн. га.

Бесіда:

1) у чому проявлявся застій у промисловості в 70-80 рр?

2) дайте характеристику деструктивним процесам на селі, як їх можна було уникнути?

3. Хоча період 1965-1985 рр. називають періодом застою, та все одно покращилося деякою мірою життя населення. Так, колгоспники нарешті почали регулярно отримувати пенсію та заробітну плату. Зросла купівельна спроможність населення. Середня заробітна плата зросла з 78 крб. у 1960р. до 155 крб. у 1980р. Зріс авторитет товарів та послуг. Проте з початку 1970р. для повсякденного життя пересічного громадянина ключовим словом став дефіцит. Особливо дефіцитними були якісні імпортні товари. Але Україна на початку 1980рр. за показниками рівня життя посідала 50-60-те місце у світі.

Складною залишалася житлова проблема, хоча для її розв'язання виділялися мільярні суми. На початку 1980рр. черга на квартири становила 1,5 млн. осіб і мала тенденцію до зростання. У складному становищі перебувало комунальне господарство міст, на поліпшення якого постійно бракувало коштів і матеріалів.

Що стосується життя на селі, то попри зростаючі капіталовкладення рівень життя тут був нижчим, ніж у містах. Різниця у рівні життя спонукало сільську молодь будь-що потрапити на постійне проживання до великих міст.

Медичне обслуговування населення хоча і поліпшилося, але мало ще безліч проблем. Так, вкрай низькою була оснащеність медичних установ необхідним обладнанням і ліками. Це зумовило низький рівень медичного обслуговування і зростання показників смертності.

Хоча в СРСР була декларована рівність громадян, партійно-державне керівництво користувалося привілеями у розподілі матеріальних благ. Вони утворили свою власну систему постачання продовольства без черг. У 1970-1980-ті рр.. почали поширюватися практика закупівлі за кордоном високоякісних товарів, призначених виключно для номенклатури. Крім того верхи створили закриту систему медичного обслуговування та відпочинку. Їхні діти навчалися у престижних школах і вузах, як правило працювали за кордоном.

У 1970-1980рр. економіка СРСР розвивалася в основному екстенсивним шляхом. Це мало негативний відбиток на Україні. У ці роки за рішенням Центру споруджували гіганти індустрії, що були зорієнтовані на випуск продукції для союзу. У цьому плані розвивалися підприємства ВПК, металургійні, машино та верстатобудівні гіганти. Їх експлуатація надзвичайно погіршувала екологію довкілля, а за рівнем забрудненості повітря, зокрема в Донбасі, середньому Подніпров'ї та інших регіонах. Кожне 5-те з найбільш забруднених міст було в Україні.

4.Після підписання Радянським Союзом у серпні 1975р. заключного документа в Гельсінкі у країні активно поширюється дисидентський рух. Повірівши в лібералізацію радянського ладу, дисиденти почали організовувати легальні групи й об'єднання, які мали доглядати за дотриманням прав людини в СРСР. Перший Гельсінський комітет було засновано в Москві в травні 1976р.

В українських дисидентів був власний досвід такої діяльності, пов'язаний з створенням організації для контролю за дотриманням прав людини в Україні. 9 листопада 1976р. М.Руденко, О.Бердник, І.Кандиба, Н.Строката-Караванська, О.Мешко, М.Матусевич, О.Тихий проголосили утворення Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). УГГ ставила за мету ознайомити широкі маси української громадськості з Декларацією прав людини, сприяти виконанню Гельсінських угод, домагатися акредитації в Україні представників зарубіжної преси, створення незалежного прес-агенства, інформування світової громадськості про факти порушень в Україні Декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих нарадою у Гельсінкі. З 1976до 1980рр. ця організація зробила 30 заяв, видала 18 меморандумів і 10 бюлетенів.

Ні помірковані УГГ, ні вимоги Заходу дотримуватися прав людини не перешкодили радянським органам вчинити її погром. До 1980р. три чверті членів Української Гельсінської групи були ув'язнені. Із 23 ув'язнених членів УГГ шість було засуджено на 15 років, три – на 12 років, 13 – від 3 до 9 років і лише один - на рік.

У 1984-1985рр. у тяжких умовах ув'язнення померли члени УГГ В.Стус, О.Тихий, В.Марченко, Ю.Литвин. Наступ карально-репресивної системи не загальмував розвиток націонал-демократичного руху. У середині 1980х рр.. з початком перебудови, він дістав новий імпульс.

Бесіда:

1.Хто такі дисиденти?

2.Чому було усунуто від влади Хрущова, і яка боротьба точилася за владу?

3.В чому проявлявся застій в економіці?